

ЗМІСТ

ВСТУП.....	7

Змістовий модуль 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ПОБУДОВИ ТА ФУНКЦІОНУВАННЯ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ

Тема 1. ПОНЯТТЯ ТА СУТНІСТЬ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ	10
1.1 Банківська система: сутність, принцип побудови та функції	10
1.2. Особливості функціонування сучасних банківських систем	14
1.3. Становлення та розвиток банківської системи України.....	19

Тема 2. ЦЕНТРАЛЬНИЙ БАНК У БАНКІВСЬКІЙ СИСТЕМІ КРАЇНИ	23
2.1. Центральні банки у зарубіжних країнах	23
2.2. Національний банк України та грошово-кредитна політика	26
2.3. Система електронних платежів НБУ (СЕП).....	30

Тема 3. БАНКИ ЯК ПРОВІДНІ СУБ'ЄКТИ ФІНАНСОВОГО ПОСЕРЕДНИЦТВА. ФУНКЦІЇ БАНКІВ	35
3.1. Фінансові посередники на грошовому ринку.....	35
3.2. Сутність поняття «банк». Види комерційних банків	37
3.3. Функції банків, види банківських операцій.....	45
3.4. Порядок реєстрації банку та ліцензування його діяльності.....	48

Змістовий модуль 2. БАНКИ В НАЦІОНАЛЬНІЙ ЕКОНОМІЦІ

Тема 4. ОПЕРАЦІЇ БАНКІВ ПО ОБСЛУГОВУВАННЮ ПЛАТІЖНОГО ОБІГУ	51
4.1. Основи організації грошових розрахунків та порядок оформлення розрахункових документів.....	51
4.2. Форми безготівкових розрахунків та їх характеристика.....	54
4.3. Порядок відкриття рахунків в банках	61
4.4. Організація готівкових грошових розрахунків	64

Тема 5. ПАСИВНІ ОПЕРАЦІЇ БАНКІВ ПО ЗАЛУЧЕННЮ ТА ЗАПОЗИЧЕННЮ КОШТІВ	66
5.1. Капітал комерційного банку, його склад та структура.....	66
5.2. Власний капітал банку та його формування.....	67
5.3. Залучений капітал банку та його характеристики.....	73
5.4. Управління залученим капіталом банку	76
Тема 6. АКТИВНІ ОПЕРАЦІЇ КОМЕРЦІЙНИХ БАНКІВ. КРЕДИТНІ ОПЕРАЦІЇ БАНКІВ	80
6.1. Поняття банківського кредиту та його класифікація.....	80
6.2. Кредитна угода та етапи процесу кредитування.....	84
6.3. Способи нарахування відсотків за кредитами.....	87
6.4. Формування та використання резерву на покриття можливих витрат за позиками банків.....	89
6.4.1. Розрахунок резерву за кредитами юридичних осіб.....	90
6.4.2. Розрахунок резерву за кредитами фізичних осіб	96
6.4.3. Розрахунок резерву за кредитами, наданими іншим банкам	101
Тема 7. ОСОБЛИВОСТІ ОПЕРАЦІЙ З НАДАННЯ І ПОГАШЕННЯ ОКРЕМИХ ВИДІВ КРЕДИТІВ	105
7.1. Методи кредитування клієнтів банку.....	105
7.2. Форми позичкового рахунку.....	106
7.3. Окремі види кредитних операцій	107
Тема 8. ОПЕРАЦІЇ БАНКІВ З ЦІННИМИ ПАПЕРАМИ	115
8.1. Поняття та види банківських інвестицій.....	115
8.2. Діяльність комерційного банку на ринку цінних паперів	120
8.3. Посередницькі операції банку на фондовому ринку	128
Тема 9. ОПЕРАЦІЇ БАНКІВ В ІНОЗЕМНІЙ ВАЛЮТІ	134
9.1. Здійснення розрахунків в іноземній валюті по зовнішньоекономічних угодах.....	134
9.2. Фінансування експортно-імпортних угод.....	139
9.3. Посередницькі операції комерційних банків з іноземною валютою	141
Тема 10. ФІНАНСОВИЙ АНАЛІЗ ДІЯЛЬНОСТІ БАНКІВ	150
10.1. Сутність фінансового аналізу діяльності банків	150
10.2. Аналіз фінансового стану банків	156

10.3. Аналіз фінансових результатів діяльності банків	163
10.4. Аналіз ефективності діяльності банків	166
10.5. Економічні нормативи регулювання діяльності банків.....	175
Тема 11. БАНКІВСЬКА СТАТИСТИКА	187
11.1. Предмет, метод і завдання банківської статистики	187
11.2. Статистика ресурсів комерційних банків	189
11.3. Статистика доходів і витрат банку	200
Тема 12. СУЧАСНИЙ ІНСТРУМЕНТАРІЙ АНАЛІЗУ БАНКУ	221
12.1. Стратегії та моделі управління активами і пасивами банку	221
12.2. Декомпозиційний аналіз прибутковості власного капіталу банку	225
12.3. Показник GAP як індикатор чутливості балансу	230
12.4. Аналіз дюрації та імунізація балансу банку	239
12.5. Стратегія управління валютним ризиком банку	244
Тема 13. БАНКІВСЬКИЙ МЕНЕДЖМЕНТ	249
13.1. Основи банківського менеджменту.....	249
13.2. Банківський менеджмент за спрямуванням управлінських рішень	252
13.3. Організація контролю банківської діяльності.....	255
13.4. Процес управління інформаційними технологіями та організація ефективних систем безпеки захисту інформації.....	257
Тема 14. РЕГУЛЮВАННЯ, НАГЛЯД І КОНТРОЛЬ БАНКІВСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	260
14.1. Основи регулювання, нагляду та контролю банківської діяльності.....	260
14.2. Особливості розробки стандартів Базельського комітету з питань банківського нагляду.....	262
14.3. Фінансовий механізм державного регулювання банківської діяльності в Україні	264
Тема 15. ФІНАНСОВИЙ МОНІТОРИНГ БАНКІВСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	266
15.1. Поняття та структура функціонування системи фінансового моніторингу в Україні	266

15.2. Сутність та засоби легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом, та відмивання грошей.....	268
15.3. Міжнародне регулювання боротьби з відмиванням грошей.....	270
Тема 16. ФІНАНСОВА БЕЗПЕКА БАНКІВСЬКОГО СЕКТОРУ	274
16.1. Сутність фінансової безпеки банківського сектору.....	274
16.2. Методичний інструментарій забезпечення фінансової безпеки банків	277
16.3. Моральні ризики й асиметрія інформації в банківській діяльності та методи їх мінімізації	279
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	284

ВСТУП

На сучасному стані економічного розвитку, в умовах трансформації національної економіки, розвиток банківської системи тісно пов'язаний зі створенням ефективного механізму управління банківською діяльністю, дієвими системами регулювання, контролю і системою забезпечення фінансової безпеки. Як найважливіший елемент відтворювальної структури економіки банківські установи організують рух і перерозподіл ресурсів суспільства в їх грошовому виразі. Через банківську систему проходять грошові розрахунки і платежі господарських суб'єктів, держави та населення в цілому. Це, в свою чергу, потребує глибокого вивчення основ сучасної банківської системи, дослідження сутності й особливостей її функціонування в умовах ринку, врахування міжнародного досвіду, а також перспектив розвитку фінансово-кредитної системи України.

Навчальний посібник підготовлений відповідно до програми навчальної дисципліни «Банківська система».

Метою вивчення дисципліни є формування знань щодо еволюції, принципів побудови, організації та функціонування банківських систем зарубіжних країн, зрозуміти сутність банку та його роль у сучасній економіці, засвоїти функції та завдання банківської діяльності, усвідомити основні тенденції розвитку банківських систем.

Завдання дисципліни – вивчення організаційно-правової структури побудови банківської системи України, формування необхідних теоретичних знань і набуття практичних навичок проведення банківських операцій та послуг, оволодіння методами проведення фінансового аналізу.

Дисципліна «Банківська система» є послідовним подовженням інших дисциплін, які вивчалися та вивчаються студентами, а саме «Гроші та кредит», «Фінанси», «Фінанси підприємства», «Фінансовий ринок», «Інвестування», «Кредитування і контроль».

В навчальному посібнику розглянуто питання виникнення та розвитку банківської системи, особливості функціонування банківських систем в країнах з ринковою економікою, функції та завдання центральних банків у системі, діяльності банків та виконання ними операцій та послуг. Висвітлено методи аналізу банківської діяльності, задачі банківського менеджменту в умовах конкурентного середовища, регулювання, нагляду та контролю НБУ за фінансово-кредитними установами. Наведено методичні основи використання фінансових важелів та інструментів у системі фінансової безпеки банків.

Посібник складається із 3-х змістових модулів, які включають 16 тем. У першому змістовому модулі розкриваються теоретичні основи побудови та функціонування банківської системи. Другий змістовий модуль присвячено питанням ведення банківських операцій в національній економіці. Третій змістовий модуль присвячено питанням теоретичних та організаційних складових забезпечення контролю та безпеки діяльності комерційних банків.

Після вивчення курсу «Банківська система» студенти повинні знати: сутність банківської системи, принципи побудови та функції; економіко-правові особливості діяльності НБУ; сутність, види банків їх структуру та функції; операції банків по обслуговуванню платіжного обігу; пасивні банківські операції по залученню та запозиченню коштів; активні операції банків. Кредитні операції КБ; особливості операцій з наданням і погашенням окремих видів кредитів; операції банків з цінними паперами; операції банків в іноземній валюті; банківську статистику та сучасний інструментарій фінансового аналізу банків; основи банківського менеджменту; регулювання і контроль банківської діяльності; фінансовий моніторинг банківської діяльності; фінансову безпеку банківського сектору.

Для поглибленого вивчення дисципліни «Банківська система» студенти обов'язково повинні опрацювати нормативно-правові акти, які регламентують та регулюють банківську систему в Україні, серед

яких Закони України: «Про банки і банківську діяльність», «Про Національний банк України», «Про цінні папери та фондовий ринок», «Про інформацію»; Інструкції НБУ «Про безготівкові розрахунки в Україні в національній валюті», «Про порядок відкриття, використання і закриття рахунків у національній та іноземних валютах», «Про касові операції в банках України».

Опанування студентами змісту дисципліни «Банківська система» набуває важливого значення для підготовки класу високопрофесійних менеджерів-банкiрів, спроможних здійснювати ефективне управління банківською системою в умовах нестабільності і значних коливань на фінансових ринках.

Змістовий модуль 1.

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ПОБУДОВИ ТА ФУНКЦІОНУВАННЯ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ

Тема 1. ПОНЯТТЯ ТА СУТНІСТЬ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

Питання:

- 1.1. Банківська система: сутність, принцип побудови та функції.*
- 1.2. Особливості функціонування сучасних банківських систем.*
- 1.3. Становлення та розвиток банківської системи України.*

1.1 Банківська система: сутність, принцип побудови та функції

Банківська система (БС) – форма організації функціонування в державі спеціалізованих кредитних інститутів, які здійснюють посередницьку (комерційну) діяльність закріплену законодавчо.

Поняття «банківська система» визначає в першу чергу визначення її складових: банки і система.

Банки являють собою організаційні структури фінансового ринку, кредитні організації, завданням яких є комплексне здійснення операцій по залученню тимчасово вільних коштів, накопичень та заощаджень фізичних та юридичних осіб, а також розміщенню акумульованих ресурсів від свого ім'я, на умовах повернення, строковості та платності, за дорученням клієнтів.

Це ствердження за змістом базується на трьох базових напрямках, при яких історично сформувались банки.

По-перше – діяльність храмів по збереженню наданих цінностей;

По-друге – ростовщицькі кредити трансформовані в комерційні;

По-третє – розрахункова та валютна діяльність обмінних контор (лавок). Останні й дали назву цим закладам.